

KAPLICA MİMARLIĞI VE KAPLICALARIMIZ

Doç. Dr. Nevin ÇEKİRGE

*İstanbul Teknik Üniversitesi
Maden Fakültesi Öğretim Görevlisi*

ABSTRACT

SPA ARCHITECTURE AND SPAS IN TURKEY

Nevin ÇEKİRGE, Associate Professor
Istanbul Technical University
Faculty of Architecture, Istanbul, TURKIYE

Among different types of tourism developing in the recent years, we also find the Health Tourism. Spas are identified as the main buildings of Health Tourism Centers. With the examination of their historical background, it is seen that, Roman, Byzantion, Seljuk, Ottoman, 19th. Century European Buildings with 20th. Century Modern Buildings, are the most characteristic spas.

Turkelye is the country having many natural healing factors as both qualitative and quantitative points. In this article, it is presented the technical problems of existing spas and suggested some solutions for them. In this area, the importance of interdisciplinary studies on the preparation of the thermal spings projects are given.

GİRİŞ

Son yıllarda dünyada, turizm açısından önemli gelişmeler olduğuna tanık olmaktadır. Gözlenen bu gelişim içinde sağlıkt urizmi'nin de varlığından söz edebiliriz. Bir yandan insan sağlığının korunmasına olan katkıları, diğer yandan sağlıklı bir ortamda dinlenme ve rekreasyon ihtiyaçlarının karşılanabilir olması, Sağlık Turizmi merkezlerinin çekeçiliğini artırmaktadır. Gelecek yıllarda, doğal çevrenin korunabildiği yörelerdeki turizm alanlarının öncelik ve önem kazanacağını gözönüne aldığımızda, sağlık turizminin önemini koruyabilen turizm türleri arasında yer alacağını şimdiden söyleyebiliriz.

Kaplıca, sağlık turizmi merkezinin ana yapısıdır ve çevresinde yer alan kapalı ve açık mekânlarla bir bütün oluşturur. Doğal tedavi etkenleri olarak tanımladığımız maden suyu, gaz, çamur ile iklimden yararlanmak amacıyla yaratılan uygulama mekânları, kaplıcada yer alırlar. Bu makalede, kaplıcaların mimari açıdan gelişimleri konu edilecek, çağdaş sağlık turizmi merkezlerinin özelliklerine değinilecek ve ülkemiz kaplıcalarının sorunlarına ilişkin önerilerde bulunulacaktır.

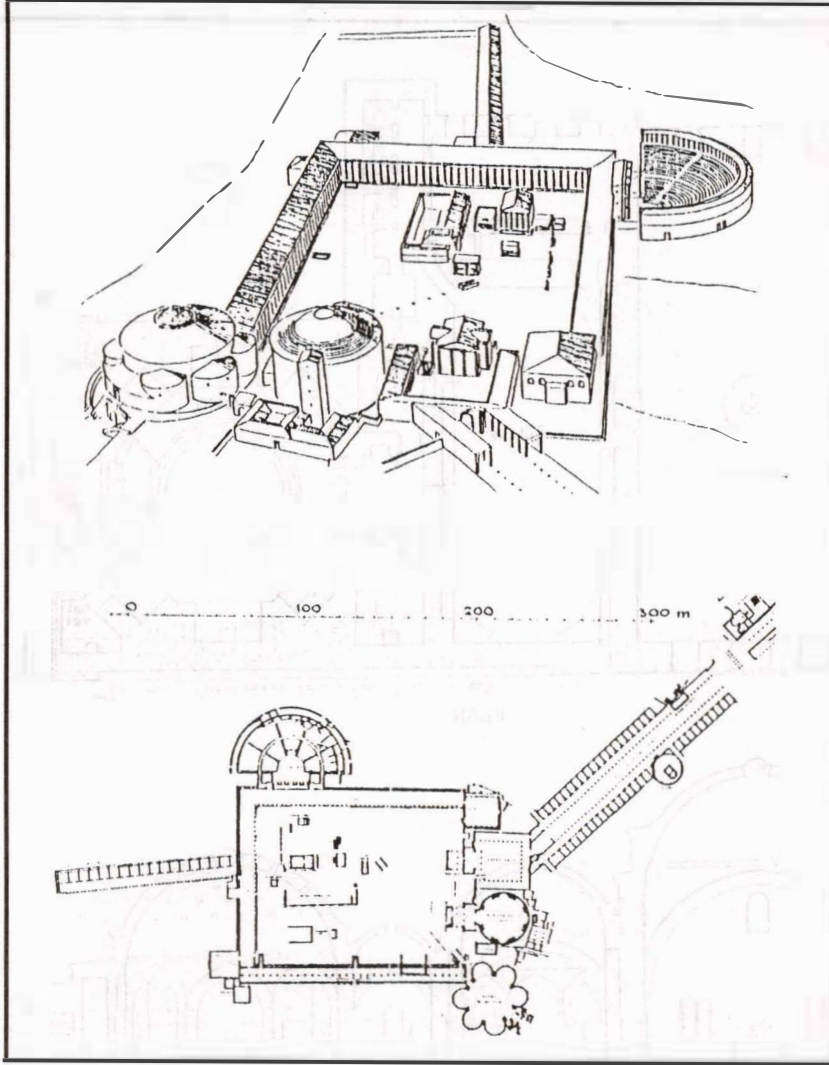
KAPLICALARIN MİMARİ AÇIDAN GELİŞİMİ

Günümüze kadar olan süreç içinde kaplıca mimarlığı açısından özellik gösteren yapıları; Roma-Bizans, Selçuklu, Osmanlı kaplıcaları ile 19. yüzyıl Avrupa ve 20. yüzyıl çağdaş kaplıcaları olarak ayırabiliriz (ÇEKİRGE, 1982, s.1.)

Tarih öncesi devirlerde insanların şifalı suları kullanmak amacıyla, mağara içlerinde çukurlar açtıkları veya kayaları oyarak havuzlar yaptıkları anlaşılmıştır. Bu ilk kaplıca örneklerini Avrupa'da ve Anadolu'da görmekteyiz. Sıcak suların kullanılmasına ilişkin ilk balneoterapi bilgilerini, Yunanlı tarihçi Herodot ve Hipokrat'tan öğreniyoruz. Yunanlılar'dan günümüze kadar ulaşabilen yapıtlar sadece sıcak su kaynağının çıktığı yerdeki tapınak ile adak yeri kalıntılarıdır.

Roma Mimarisi'nde banyo yapılarının ayrı bir önemi vardır. Anadolu'da Romalılar'dan günümüze kalan ilk kür kompleksi, Bergamadaki Asklepion Kutsal Alanı'dır (ÇEKİRGE, 1986, s.203-215) Bu alan içinde, açık ve kapalı kür alanlarının yanı sıra, tapınak, tiyatro, kütüphane, toplantı odaları ve yeraltı galerileri bulunmaktadır (Şekil 1). Roma Hamamı olarak tanınan özgün banyo yapıları, sıcak

ŞEKİL 1 :Bergama-Asklepion Kutsal Alanı(*)

(*) RADT, W., *Pergamon, Archaeological Guide*, Apa Ofset Basımevi, İstanbul, 1984, s.71.

suların bulunduğu yörelerde, kaplıcaya dönüştürülerek kullanılmışlardır.

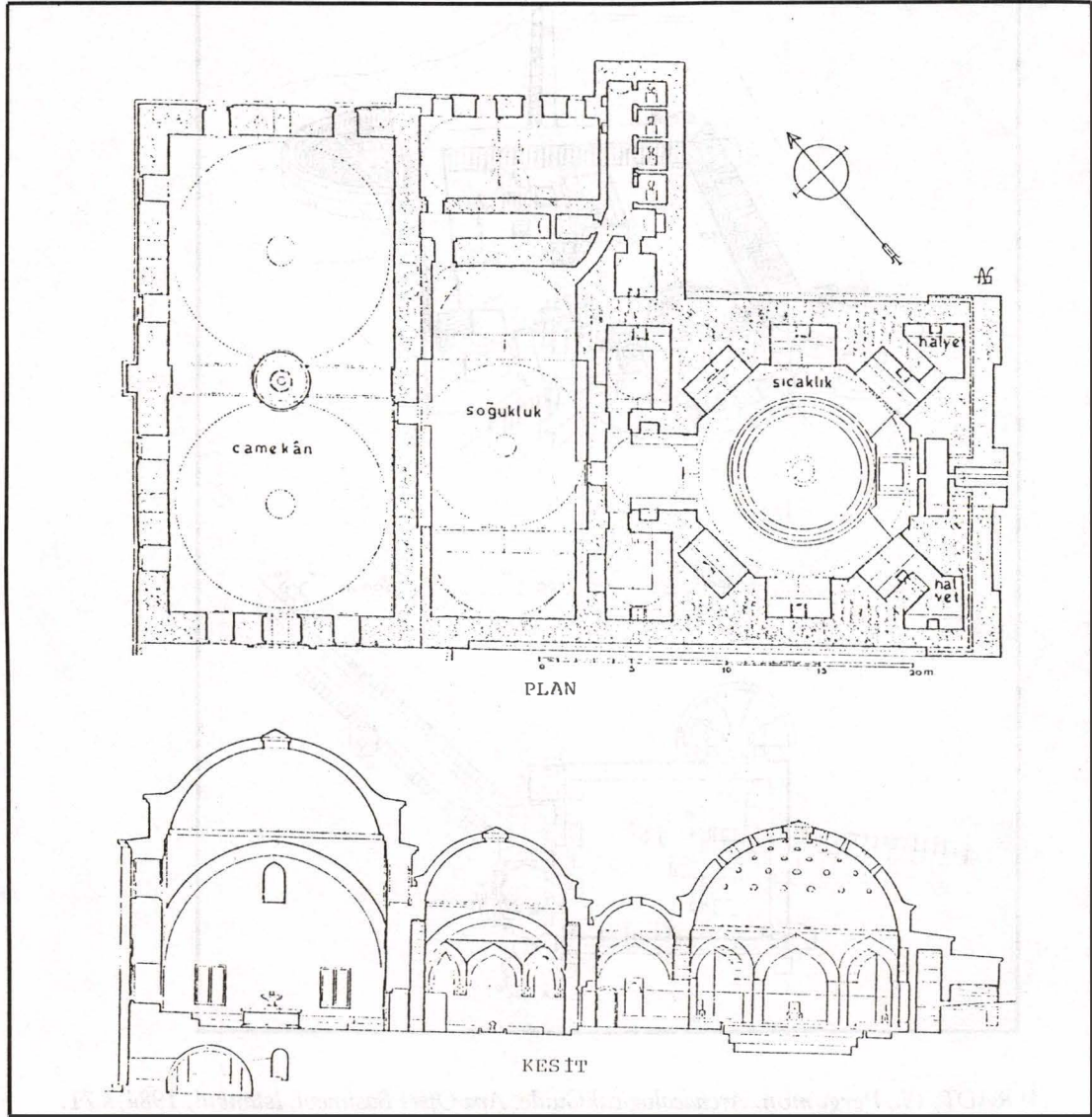
Bizanslılar'da kaplıca mimarlığı, Roma hamamlarının geliştirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Günümüze kadar ulaşan Bizans kaplıcalarına örnek olarak Yalova-Kurşunlu Hamamı'nı gösterebiliriz.

Selçuklu Türkleri 11. yüzyılda Anadolu'ya geldiklerinde, kendilerine özgü olan kurnada yıkanma alışkanlıklarını da getirmişlerdir. Yeni bir mekân kullanımını ve formunu simgeleyen Selçuklu Kaplıcaları, konaklama tesisleri ile birlikte, Ilıca-

hangâh adlı kompleksler olarak ve şehirlerarası yollar üzerinde düzenlenmiştir. Günümüze kadar ulaşabilen bu tür yapılara örnek olarak Konya-İlgın Kaplıcaları'nı verebiliriz (REMAN, 1942, s.450-452)

Osmanlılar, Selçuklular'dan aldıkları mimari mirası, dünyaya örnek olan bir düzeye ulaştırarak, ünlü Türk Hamamı'nı yaratmışlardır (ÇEKİRGE, 1989, s.2) Osmanlı kaplıcaları Türk Hamamları'nın mekânsal özelliklerini taşımaktadır ve cemaat, soğukluk ve sıcaklıktan oluşurlar. Günümüzde kullanılan bu tür yapılara örnek, Bursa-Yeni Kaplı-

ŞEKİL 2: Bursa- Yeni Kaplıca(*)

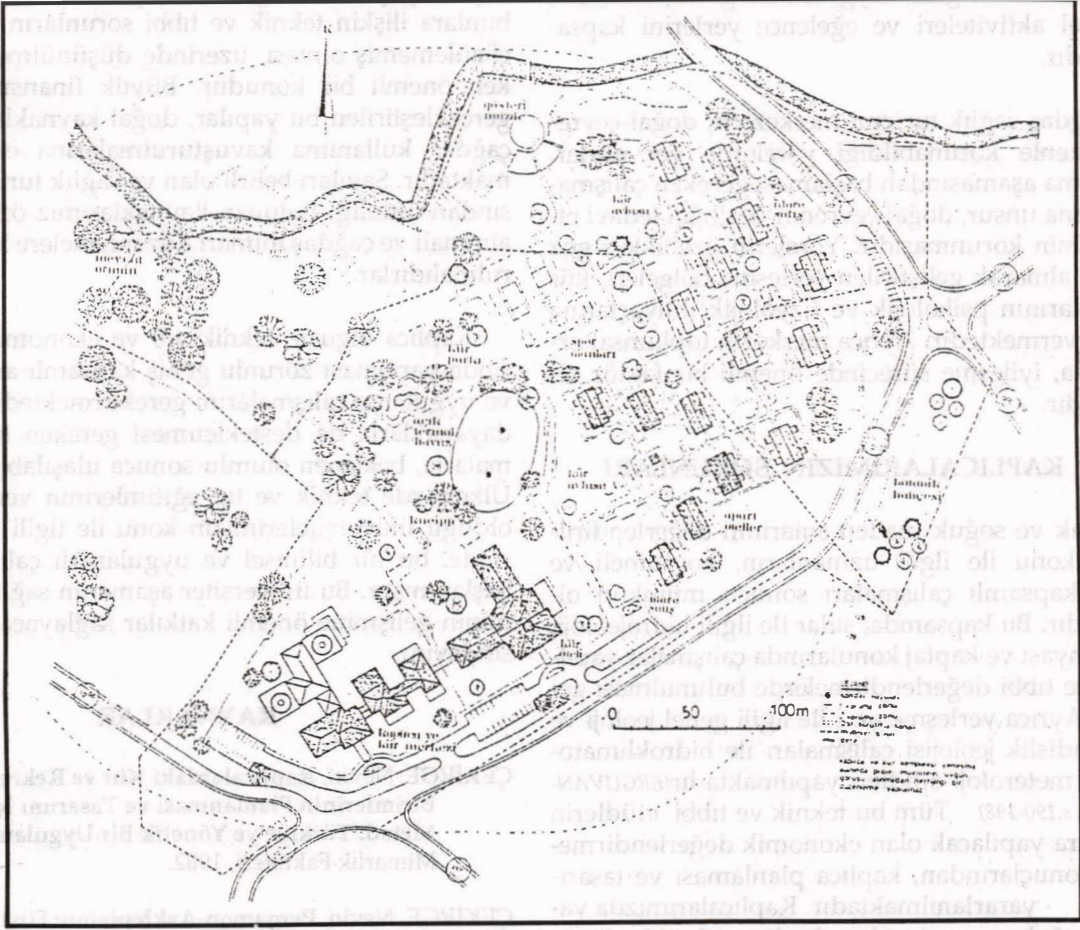
(*) GABRIEL, A., *Une Capitale Turque Brousse, Bursa, I. Texte E'de Boccard, Paris. 1958, s.168-169.*

cadır. (Şekil 2). Avrupa'da da Osmanlılar tarafından inşa edilen kaplıcalar bulunmaktadır. Örneğin Budapeşte'nin 8 yerinde Osmanlı Kaplıcası'nın var olduğunu Evliya Çelebi'den öğreniyoruz.

19. yüzyılda Avrupa'da kaplıca mimarlığında büyük gelişmeler görülmektedir. Form anlayışı ve simetrinin egemen olduğu bu yüzyılın kaplıcalarında, çeşitli uygulamaların yapılabildiği mekânların yanı sıra, otel ve yeme-içme birimlerine de yer verilmiştir. Günümüze ulaşan bu tür yapılarla örnek, Çekoslovakya'nın Karlsbad kentindeki Kaiserbad'dır (GENZMER, 1921, s.398-400)

20. yüzyılda dünyada balneoloji (Banyo bilim) de büyük ilerlemeler görülmekte ve oluşturulan ulusal ve uluslararası kuruluş ve organizasyonlar, çağdaş kaplıca anlayışının tanıtılmasına yardımcı olmaktadır. Bu çerçevede çağdaş mimari akımların da öncülüğünde, modern kaplıca yapıları geliştirilmektedir. Türkiye de bu akımlardan etkilenmiş ve Atatürk'ün isteği ile Yalova Kaplıcaları ele alınarak modern yapılarla kavuşturulmuştur. Günümüzde, üniversitelerimizin bilimsel destekleriyle geliştirilmekte olan çağdaş kaplıca komplekslerinin, az sayıda da olsa ülkemizde görülmeye

ŞEKİL 3: Sakarya-Kuzuluk Sağlık Turizmi Merkezi(*)

(*) *Mimari Planlama ve Tasarımı: Dr. Mim.Nevin Çekirge, Sakarya İli Özel İdaresi, 1988.*

başlandığını söyleyebiliriz. Çoğu kez kamu yatırımları olarak gerçekleşen bu tür komplekslere örnek olarak Sakarya-Kuzuluk verilebilir(Şekil 3).

ÇAĞDAŞ SAĞLIK TURİZMİ MERKEZLERİNİN ÖZELLEKLERİ

Sağlık turizmi merkezlerini, kapsadıkları yerleşme bölgeleri açısından 6'ya ayırarak inceleyebiliriz (GLAUS, 1989)

a) **Kaynak Bölgesi:** Doğal tedavi etkenlerinin

yer aldığı bölgeler.

b) **Kür Bölgesi:** Kaplıcaların, araştırma enstitülerinin ve idarenin bulunduğu bölgedir.

c) **Konaklama Bölgesi:** Kür konuklarının kalacağı otel, sanatoryum, klinik v.s. ile kent içi pansiyonları kapsamaktadır.

d) **Dinlenme Bölgesi:** Yeşil ve gezinti alanlarının yer aldığı bölgedir.

e) **Kür Spor Bölgesi:** Çeşitli spor alanlarının bulunduğu bölgedir.

f) **Sanat Bölgesi:** Uygulamalı güzel sanatları, kültürel aktiviteleri ve eğelence yerlerini kapsamaktadır.

Çağdaş sağlık turizmi merkezleri, doğal çevrenin özenle korunabildiği yörelerde yer alırlar. Planlama aşamasından başlaması gereken çalışmalarda ana unsur, doğal çevrenin ve doğal tedavi etkenlerinin korunmasıdır. Yörelerin özellikleri göz önüne alınarak geliştirilen yerleşme bölgeleri, kür konuklarının psikolojik ve fizyolojik ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Ayrıca merkezin toplumsal ortamı da, iyileşme sürecinde önemli bir faktör olmaktadır.

KAPLICALARIMIZIN SORUNLARI

Sıcak ve soğuk maden sularının değerlendirilmesi, konu ile ilgili uzmanların, koordineli ve geniş kapsamlı çalışmaları sonucu mümkün olmaktadır. Bu kapsamda; sular ile ilgili hidrojeoloji, su kimyası ve kaptaj konularında çalışmalar yapılması ve tıbbi değerlendirmelerde bulunulması gerekir. Ayrıca yerleşme yeri ile ilgili genel jeoloji ve mühendislik jeolojisi çalışmaları ile hidroklimatoloji ve meteoroloji etüdüleri yapılmaktadır(ERGUVANLI, 1984, s.190-198) Tüm bu teknik ve tıbbi etüdülerin yanı sıra yapılacak olan ekonomik değerlendirmelerin sonuçlarından, kaplıca planlaması ve tasarımında yararlanılmaktadır. Kaplıcalarımızda yapılan gözlem ve incelemelerde, yukarıda konu edilen tüm çalışmaların yapılmadığı görülmüştür.

Kaplıcaların hangi amaçla kullanılacakları önceden belirlenmelidir. Örneğin kür kaplıcaları ile rekreasyon kaplıcaları, birbirinden farklı mekân kullanımlarını ve mekânsal düzenlemeleri gerektirmektedir. Bu özelliklerin, yatırımı yönlendiren turizm ve sağlık sektörlerine ait yasal düzenlemelerde yer alması gerekir.

Kaplıcalarımızın gözlenen bir başka mimari sorun ise, kaplıca mekânlarına dönüktür. Bu mekânların teknik özelliklerinin ve nasıl kullanılacaklarının mimar tarafından bilinmemesi sonucu, yanlış düzenlemeler ve teknik hatalar ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Sağlık turizmi için son yıllarda çeşitli sektörlerde getirilen teşvikler ve desteklemeler, onu geliştirmeyi ve ülke içinde yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır. Ancak 1980'li yıllarda ülkemizde

kaplıca yapılarında görülen sayısal artışa rağmen, bunlara ilişkin teknik ve tıbbi sorunların genelde çözülememiş olması, üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konudur. Büyük finansmanlarla gerçekleştirilen bu yapılar, doğal kaynaklarımızın çağdaş kullanıma kavuşturulmalarına engel olmaktadır. Sayıları belirli olan ve sağlık turizmi açısından önceliği bulunan kaynaklarımız özenle ele alınmalı ve çağdaş mimari düzenlemelere kavuşturulmalıdırlar.

Kaplıca olgusu, teknik, tıp ve ekonomi alanlarında yapılması zorunlu geniş kapsamlı araştırma ve uygulama çalışmalarını gerektirmektedir. Yasal dayanaklarla da desteklenmesi gereken bu çalışmalarla, beklenen olumlu sonuca ulaşılabilecektir. Ülkemizde teknik ve tıp eğitimlerinin verilmekte olduğu üniversitelerimizin konu ile ilgili birimlerinde, bu tür bilimsel ve uygulamalı çalışmalara başlanmıştır. Bu üniversiter aşamanın sağlık turizminin gelişimine önemli katkılar sağlayacağı kanısındayım.

KAYNAKLAR

- ÇEKİRGE, Nevin, **Kaplıcalardaki Kür ve Rekreasyon Birimlerinin Planlanması ve Tasarımı İçin Bir Metod: Türkiye'ye Yönelik Bir Uygulama**, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1982.
- ÇEKİRGE, Nevin, **Pergamon-Asklepieion: First Steps to Desing of Modern Balneotherapy Centers From Anatolia, XXII**. International Congress of SITH-Turkey, 1986.
- REMAN, Remzi, **Şifalı Su Kullanmak İلمي Balneoloji ve Şifalı Kaynaklarımız**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1942.
- ÇEKİRGE, Nevin, **Development of Spa Architecture in Turkey XXV**. International Congress of SITH W.Germany, 1989.
- GENZMER, Frederich, **Bade un Schwimmanstalten**, Gebhardt's Verlag, Leibzig, 1921.
- GLAUS. Otto, **Internationale Charte für Architektur und Planung der Kurorte**, Schweiz, 1989.
- ERGUVANLI, Kemal, Yüzer, Erdoğan, Çekirge, Nevin, Öztaş, Turgut, **Kaplıca Projelerinin Hazırlanmasında Disiplinlerarası Çalışmaların Önemi**, 1. Ulusal Balneoloji Sempozyumu. İstanbul, 1984.